

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi /
Journal of Divinity Faculty of Bayburt University
ISSN 2148-6700 / e-ISSN 2630-595X
Sayı: 12 2020/2- Aralık

**İbn Şâhin'in Tabakât Türü Eserleri Özelinde
Bir İnceleme**
*A Research on the Biographical Works (Tabaqat)
of Ibn Shahin*

Merve ŞİŞMAN

Arş. Gör. Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.
Bayburt / Türkiye.
Research Assistant ,Bayburt University Faculty of Divinity, Department of
Hadith Bayburt / Turkey.
mervesisman@bayburt.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6324-4246

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Ekim / 27 October 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Kasım / 24 November 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Merve Şişman, "İbn Şâhin'in Tabakât Türü Eserleri
Özelinde Bir İnceleme", *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12
(Güz) 2020) : 63-84, doi: 10.47098/bayburt-ilahiyat.817204

Öz

Hicrî dördüncü asırda yaşayan ve hadisçi kimliği ile İbn Şâhin diye şöhret bulan Ebû Hafs Ömer b. Ahmed dönemin önemli isimlerindedir. Tefsir, hadis, tabakât, terğib ve terhîb gibi pek çok alanda eser tasnif eden âlim, kendisine hadisi sevdiren dedesi ve bir muhaddis olan babası sayesinde küçük yaşta hadis meclislerine katılmış ve ilimle iştigal etmiştir. Öyle ki ilk semâ'nının on bir yaşında olduğu bilinmektedir.

Dârekutnî, Hatîb el-Bağdâdî, Zehebî ve Suyûtî gibi âlimler tarafından tevsik edilmiş olan İbn Şâhin hatasında ısrar etmesi ve özgüveninin yüksek olması sebebiyle eleştirilerden de uzak olmamıştır. Ancak bu durumlar onun güvenilirliğini zedelememiştir.

İlim tahsili için pek çok harcama yapan İbn Şâhin'in üç yüz kadar eser telif ettiği söylenmektedir. Onun günümüze ulaşan önemli eserleri bulunmaktadır. Bu çalışmada tabakât türünde telif ettiği üç eseri üzerinde durulmuş, söz konusu eserlerde müellifin telif metodu tespit edilmiştir. Çalışmada öncelikle İbn Şâhin'in hayatı ve ilmi kişiliği ele alınmış ardından ilgili eserler muvacehesinde müellifin hadisçiliği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İbn Şâhin, Hadis, Tabakât, Râvi, Cerh ve Ta'dil.

Abstract

Abu Hafs Omer ibn Ahmad who was famous with his hadith scholar and name of "Ibn Shahin", lived in the fourth century of hegira and he was one of the important figures of the period. The scholar, who classified works in many fields such as tafsir, hadith, tabaqat, terghib and terhîb, attended hadith assemblies at a young age thanks to his grandfather and his father, who was a muhaddith, and engaged in Islamic sciences. So much that his first "sama" is known to be eleven years old.

Ibn Shahin, who was attested by scholars such as Daraqutni, Khatib al-Baghdadi, Zahabi and Suyuti, was not far from criticism because of his insistence on his mistakes and his high self-confidence. But these critiques do not give any harm to his reliability.

It is said that Ibn Shahin, who spent a lot of money for his education of Islamic sciences, wrote about three hundred works. His important works have survived to the present day. In this study, three works he authored in the type of tabaqat are focused on, and the author's method of attribution has been determined in these works. In the study, first of all, the life and scientific personality of Ibn Shahin was discussed, and then the author was examined as an hadith scholar in terms of related works.

Keywords: Ibn Shain, Hadith, Biographical Works (Tabaqat), Narrator, Invalidating Narrators and Approving

Giriş

Hadis edebiyatının teşekkül safhaları incelendiğinde hıfz, kitabet, tedvin ve tasnif olmak üzere dört ana merhale görülür. Son merhale olan tasnif döneminde hadisler konularına göre sınıflandırılmış ve hadis edebiyatının pek çok önemli eseri bu dönemde telif edilmiştir. Hadis ilminin altın çağı olan ve h. II. ve III. asırları kapsayan bu dönemde yazılan eserler genel itibarıyla ilk olma özelliğini göstermiş ve sonraki dönemlerde telif edilen pek çok eserin kaynağı olmuştur.

Bu dönemlerde önemle ele alınan konulardan biri de hadis rivayeti ile meşgul olan râvilerin cerh ve ta'dil ilmine göre değerlendirilmesidir. Bilindiği gibi bir hadis sened ve metinden oluşmaktadır. Sened, hadisin sıhhatini

yani kaynağına aidiyetini tespit etmekte yegâne unsuru oluşturmaktadır. Bu sebeple ilgili tespiti yapmak için isnad araştırması daha ilk dönemlerden itibaren hadis ilminde işletilen bir yöntem olmuştur. Tebeu't-tâbiîn devrinde hadis tenkitçiliği zirveye ulaşmış, bu dönemde münekkitler belli bir bölge ile sınırlı kalmayıp çoğu ilim merkezini dolaşarak sened ve râvi soruşturması yapmış, neticede sınırlı bölgelerdeki râviler hakkında değil, genel olarak râvilerin çoğu hakkında kanaat belirtmişlerdir. Bu münekkitler arasında Abdurrahman el-Evzâî (ö. 157/774), Şu'be b. Haccâc (ö. 160/776), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777), Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797), Veki' b. Cerrâh (ö. 197/812), Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/813), gibi âlimlerin isimlerini zikredebiliriz. Yine bu dönemden sonra Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848), Ali b. Medîni (ö. 234/848) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi isimler de önceki münekkitlerin tenkit ve içtihatlarını da ihtiva edecek şekilde cerh ve ta'dîl eserleri telif etmiş, ayrıca cerh ve ta'dîl ilminin genel kurallarını açıklamışlardır.¹

Yukarıda kısaca değindiğimiz dönemlerden sonra da telif edilen pek çok eser elbette olmuştur. Ancak bu dönemden sonra yazılan eserlerin çoğunun önceki âlimlerin görüş ve eserlerine dayandığı söylenebilir. Yapılmış olan bu çalışmada da telif ettiği eserlerden bazıları ile kendinden önceki âlimlerin görüşlerinin günümüze ulaşmasında önemli bir yere sahip olan h. 385/995 senesinde vefat etmiş İbn Şâhin ve tabakât alanında telif ettiği üç eseri ele alınacaktır. Çalışmamızda öncelikle İbn Şâhin'in hayatı ve ilmî şahsiyeti incelenecek, daha sonra söz konusu âlimin hadis alanında vermiş olduğu eserler hakkında genel bilgi verilerek üç eseri özelinde kendisinin metodu tespit edilecektir.

1. İbn Şâhin'in Hayatı

İbn Şâhin diye şöhret bulmuş olan âlimin tam adı Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman'dır. Kendi ifadesine göre aslen Merverrûzlu olup anne tarafından dedesi Ahmed b. Muhammed b. Yusuf b. Şâhin'e nispetle İbn Şâhin diye tanınan bu âlim Bağdat muhaddislerindedir.² O, doğum tarihini bizzat babasının kitabında okuduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir: "Babamın kitabında doğumumu şöyle okudum; oğlum Ömer, Safer ayında 297 senesinde doğmuştur"³ diyerek doğum tarihini ifade etmiştir.

¹ Emin Aşıkutlu, "Cerh Ta'dîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/395-396.

² Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu Bağdât*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1425/2003) 11/265; Ebû Hafs Ömer b. Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât min men nukile 'anhümü'l-ilm*, thk. Subhi es-Samerrâi, (Kuveyt: Dâru's-selefiyye, 1404/1984), 18; Ebû's-Safâ Salâhuddîn Halîl b Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût ve Türkî Mustafa, (Beyrut: Dâru ihyai't-türâs, 1420/2000), 22/259.

³ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 18; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, thk. Şuayb el-Arnaût, (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.), 32/13; Ali Osman Koçkuzu, "İbn Şâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/367.

Bu sebeple kaynakların pek çoğunda İbn Şâhin'in doğum tarihi 297/909 olarak verilmişse de İbn'ül-Cezerî (ö. 833/1429) bu tarihi 277/890 olarak vermiştir.⁴ Bu durumun sözü edilen kayıttaki "tis'in" kelimesinin "seb'in" şeklinde okunmasından kaynaklanmış olabileceği belirtilmiştir.⁵

Bu arada İbn Şâhin'in doğduğu aile ortamına da kısaca değinmemiz yerinde olacaktır. Babası Ahmed b. Osman Ebu't-Tayyib es-Simsâr'dır. Bu zât da oğlu gibi bir muhaddistir. Kendisi, Fadl b. Musa el-Haşimî, Ahmed b. Mansur er-Ramâdî, Ahmed b. Muhammed ed-Dûrî ve Ebû İbrahim ez-Zührî gibi âlimlerden hadis dinlemiş, başta oğlu İbn Şâhin olmak üzere ondan rivayette bulunan pek çok öğrencisi olmuştur. Ahmed b. Osman 327/938 senesinde vefat etmiştir.⁶

Yukarıda verilen tarihlere bakıldığında İbn Şâhin'in babasıyla otuz yıl kadar beraber yaşadığı ve bu süre zarfında ilim meclislerinde kendini yetiştirdiği söylenebilir. Zira İbn Şâhin'in bu yıllarda Bağdat'taki pek çok hocadan hadis aldığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.⁷

İbn Şâhin'in ilim sahasında yetişmesine katkı sağlayan aile fertlerinden bir diğer isim de yukarıda ismi verilen anne tarafından dedesi olan Ahmed b. Muhammed b. Yusuf b. Şâhin'dir. Kendisi Rebî b. Sa'leb, Abdullah b. Mu'tî ve Abdullah b. Ömer b. Ebân gibi pek çok hocadan hadis dinlemiştir. O, güvenilir bir âlim olup Şam ve Mısır gibi bölgelere rihlelerde bulunmuş daha sonrasında Bağdat'a dönerek vefat ettiği 301/913 senesine kadar hadis rivayetinde bulunmuştur.⁸

Görüldüğü gibi İbn Şâhin ilmî bir aile ortamında yetişmiştir. Bu durum kendi oğulları için de geçerlidir. Zira onlar da babaları gibi hadis ilmiyle iştigal etmişlerdir. Örneğin oğullarından biri olan Ubeydullah b. Ömer Ebu'l-Kasım pek çok hocadan hadis dinlemiş, kendisinden de Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) gibi âlimler rivayette bulunmuştur. Yine diğer oğlu Ahmed b. Ömer b. Osman Ebû't-Tahir'den ise Ebû'l-Ferec et-Tanâcirî gibi kimseler rivayette bulunmuştur.⁹

Seksen küsur yıllık hayatı içerisinde pek çok konuda eser tasnif etmiş olan İbn Şâhin, muasırı Dârekutnî'den (ö. ö. 385/995) kısa bir süre sonra yani 12 Zilhicce 385/995'te Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁰ Kabri Ahmed b. Hanbel'in kabrinin yakınındaki Harb kapısı civarındadır.¹¹

⁴ Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî, *Ğâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*, thk. Gotthelf Bergstraesser, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1427/2006), 1/519.

⁵ Koçkuzu, "İbn Şâhin", 20/367.

⁶ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 4/298.

⁷ İbn Şâhin, *et-Terğîb fî fezâ'il-i'l-a'mâl ve sevâbi zâlik*, thk. Salih Ahmed Muslih el-Vail, (Suud: Dâru ibni'l-Cevziyye, 1415/1995), 14.

⁸ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 5/122; İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 14.

⁹ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 4/293, 10/86.

¹⁰ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, thk. Zekerîya Umeyrat, (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1419/1998), 3/130; İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 22; Koçkuzu, "İbn Şâhin", 20/368.

¹¹ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/267; İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 22.

2. İbn Şâhin'in İlmî Şahsiyeti

2.1. İlim Talebi ve Rihleleri

Tefsir, hadis ve tabakât gibi pek çok alanda eser tasnif eden İbn Şâhin, kendisine hadisi sevdiren dedesi ve muhaddis olan babası sayesinde küçük yaşta hadis meclislerine katılmıştır. Nitekim o, ilk semâ'ı ve hadis kitabettinin 308/920 senesinde olduğunu, seçkin hocalarla karşılaşmış onlar gibi olmayı kendisi ifade etmiştir.¹² Buna göre İbn Şâhin'in on bir yaşından itibaren hadisle meşgul olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

İlim tahsili ve eser tasnifine oldukça önem veren bu âlimin ilim yolunda yaptığı harcamalara gelince Ömer ed-Dâvûdî, İbn Şâhin'in şöyle dediğini aktarmaktadır: "Bu zamana kadar satın almış olduğum mürekkep (ücreti) tahmin ediyorum ki yedi yüz dirheme ulaşmıştır". Bu sözün söylendiği dönemlerde ise dört ritl mürekkebin, bir dirheme satın alındığı kaynaklarda yer almaktadır.¹³ Zehebî'nin bildirdiğine göre bu mürekkep yaklaşık otuz cilde tekabül etmektedir.¹⁴ Ayrıca Ömer ed-Dâvûdî'nin ifadesine göre İbn Şâhin yukarıda verilen sözünden sonra da yazmaya devam etmiştir.¹⁵

Tefsir, tarih, hadis, ricâl bilgisi, akâid, terğib ve terhib gibi pek çok alanda eser tasnif etmiş olan İbn Şâhin'in eserlerinin her biri günümüze ulaşmamış olsa da onun üç yüz kadar eser tasnif ettiği söylenmektedir.¹⁶ Görüldüğü gibi kendisi eser tasnifinde oldukça velûd birisidir. İbn Şâhin'in bazı eserleri ile ilgili detaylı bilgi ise çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır.

Müellifin ilim talebi ile ilgili verilen bu bilgilerden sonra kendisinin yapmış olduğu ilmî seyahatlerine de değinmek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere hadis ilminde rihle kelimesi hadis öğrenmek, hadisle ilgili bilgiler elde etmek için yolcuğa çıkmak demektir.¹⁷ Esasen dini meselelerle ilgili bilgileri elde etmek için seyahatlere çıkmanın başlangıcının Hz. Peygamber dönemine kadar götürülmesi mümkündür. Nitekim farklı belde ve kabilelerden olan pek çok heyetin dini meseleleri öğrenmek için Hz. Peygamber'in yanına geldikleri bilinmektedir. Bu seyahatlerin yapılmasında şüphesiz Hz. Peygamber'den nakledilen birtakım rivayetler¹⁸ de ilim tahsili için

¹² Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13; Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 1/266; İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen, *Tarihu Dimeşk*, thk. Ğarame el-Amrevî, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1415/1995), 43/534.

¹³ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 14/32; *Tezkiratü'l-huffâz*, 3/129; İbnü'l-Cevzi, Ebû'l Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî, *el-Muntazam fi târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*, (Beyrut: Dâru Sadır, 1358), 7/182; 7/182.

¹⁴ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 3/129

¹⁵ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 1/267.

¹⁶ Bk. İbn Makula, *ikmal*, 4/291; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 13/31; İbn Asâkir, *Tarihu Dimeşk*, 43/534; Safedi, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, 22/259.

¹⁷ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, (İstanbul: İFAV, 2013) 255; İbrahim Hatipoğlu, "Rihle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/106.

¹⁸ Örneğin; Kesir b. Kays anlatmıştır: Medine'den bir adam Ebû'd-Derdâ'nın yanına Dimeşk'e geldi. Ebû'd-Derdâ ona, "Ey kardeşim seni buraya getiren nedir?" diye sordu. Adam, "Rasûlullah'tan rivâyet ettiğini işittiğim bir hadis" cevabını verdi. Bundan sonra aralarında şu konuşma geçti: Bir ih-

seyahat etmeyi teşvik ve teyid edici sâiklerden biri olmuştur.¹⁹ Neticede sahâbe döneminde başlayan bu yolculuklar daha sonraki nesillerde de devam etmiş ve hadis talebinin yegâne şartlarından biri haline gelmiştir.

Sahâbe döneminden itibaren nesillerce süren rihleler hakkında pek çok eser de yazılmıştır. Bu alanda yazılan en önemli eser, neredeyse hadis ilminin her alanında eser vermiş olan Hatîb el-Bağdâdî'nin *er-Rihle fî talebi'l-hadis* adlı eseridir.²⁰ Eser, hadis ilminde tek bir rivayet için yapılan rihleleri ele almış ve sahâbe ile tabiûn dönemi başta olmak üzere âli isnad elde edebilmek için yapılan seyahatleri konu edinmiştir.²¹

Çalışmada hayatını incelediğimiz İbn Şâhin de ilim talep etmek için yapılan bu fedakârlıklara öncelikle kendi bölgesinde bulunan âlimlerden istifade ederek başlamış, ardından hadis tahsili için otuz yaşından itibaren çeşitli bölgelere seyahatlerde bulunmuştur.²² Kendisinin ilim için seyahat ettiği yerler arasında Basra, Vâsıt, Rakka, Hıms, Dımeşk, Trablus, Remle, Hicaz ve Mısır gibi bölgeler yer almaktadır. Yapılan bu rihleler sayesinde İbn Şâhin pek çok hadis hocasından istifade etmiştir. Aşağıda söz konusu âlimin bölgelere göre hangi hocalardan hadis aldığına dair bilgilere kısaca yer verilecektir.

2.2. Hocaları

İbn Şâhin hadis tahsili için yolculuklara çıkmadan önce ilk olarak kendi bölgesinde bulunan başta babası Ahmed b. Osman olmak üzere Abdullah b. Muhammed el-Beğavî, Abdullah b. Süleyman el-Eş'as, Yahyâ b. Sâid, Ahmed b. Muhammed b. Saîd el-Hemedânî, Muhammed b. Ali el-Mısrî, Ahmed b. Muhammed ez-Zaferânî, Muhammed b. Harun el-Hadramî, Muhammed b. Süleyman el-Bağandî, Nasr b. Kasım el-Feraizî gibi pek çok hocadan hadis almıştır.²³ Görüldüğü üzere İbn Şâhin'in hocaları arasında el-Beğaviyyü'l-kebir diye tanınan hadis âlimi olduğu gibi, *Sünen* yazarı Ebû Dâvûd'un oğlu Abdullah b. Süleyman el-Eş'as gibi âlimler de yer almaktadır.

İbn Şâhin'in seyahat ettiği beldelerden birisinin Basra olduğuna yukarıda değinilmişti. Kendisi, burada Ahmed b. Süleyman el-Mâlikî, Ümeyye b. Muhammed b. İbrahim, Abdurrahman b. Muhammed el-Hımsî, Muhammed

---

tiyacını gidermek için gelmedin mi? Hayır. Ticaret için de mi gelmedin? Hayır. Yalnızca bu hadisi öğrenmek için geldim. Bunun üzerine Ebû'd-Derdâ (adamı müjdeleyerek) dedi ki: Rasûlullah'dan dinledim, şöyle buyurdu: "Kim ilim öğrenmek için bir yola girerse Allah da onu cennete gidecek yola ulaştırır. Melekler, yaptığı şeyden hoşnut oldukları için ilim talebesinin ayaklarının altına kanatlarını sererler. Şüphesiz göklerdekiler ile yerdekiler, hatta su içindeki balıklar bile âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbide üstünlüğü ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Muhakkak ki âlimler Peygamberlerin varisleridir. Şüphesiz ki Peygamberler altın ve gümüş para miras olarak bırakmamışlar, yalnızca ilmi miras olarak bırakmışlardır. Her kim onu elde ederse büyük bir nasip elde etmiş olur." (Ebû Dâvûd, İlm, 19)

¹⁹ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 100.

²⁰ Eser Nurettin İtr tahkikiyle basılmıştır (Beyrut: Dâru'l-kütüb'i-ilmîyye, 1395/1975).

²¹ Hatipoğlu, "Rihle", 35/107.

²² Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13.

²³ İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 16; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13.

b. İbrahim b. Ebî'l-Huceym, Muhammed b. Ğassan el-Atikî gibi hocalardan hadis almıştır.²⁴ Yine İbn Şâhin *Vasıt'ta* Ali b. Abdullah el-Vasıtî, *Rakka'da* Muhammed b. Saîd b. Abdurrahman el-Haranî'den, *Hıms'ta* Yakub b. Sevabe, Hüseyin b. Mansur ve Hasan b. Abdurrahman es-Sekaffî, *Dimeşk'te* Hasan b. Habib b. Abdulmelik ed-Dimeşkî, Ahmed b. İbrahim eş-Şeybanî, Muhammed b. Ebû Huzeyfe, Ebû İshak b. Ebû Sabit, *Trablus'ta* Hayseme b. Süleyman, *Remle'de* Ahmed b. Amr b. Cabir, *Mısır'da* Ahmed b. Mesud ez-Zenberî, Abdulaziz b. Ahmed b. Ferec ve Ahmed b. Ömer ez-Zebirî gibi hocalardan hadis almıştır.²⁵

Burada İbn Şâhin'in, hadis öğrenmek için çıktığı seyahatlerden sonra hadis rivayetine başladığı da bilinmelidir. Zira o, ilk olarak Basra'da 332/943 tarihinde hadis rivayet etmiştir ki bu da otuz beş yaşına tekabül etmektedir.²⁶ Dolayısıyla on bir yaşından itibaren ilim tahsiliyle meşgul olan İbn Şâhin'in yirmi dört yıllık bilgi ve birikiminden sonra yapmış olduğu rihleler akabinde hadis rivayetine başlamış olduğu anlaşılmaktadır.

İbn Şâhin'in eserleri incelendiğinde yukarıda zikredilen hocalar dışındaki âlimlerden de hadis aldığı tespit edilmiştir. Ancak hocalarının her birinin isminin zikredilmesi çalışmanın sınırlarını zorlayacağından tamamı burada verilmemiştir.

2.3. Talebeleri

İbn Şâhin'den önemli muhaddisler hadis dinlemişlerdir. Onun öne çıkan talebeleri arasında oğlu Ubeydullah b. Ömer, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Atîkî, Ebu'l-Kasım Ali b. Muhassin et-Tenuhî, Ahmed b. Muhammed el-Berkânî, Ebû Muhammed Hasan b. Ali el-Cevherî, Hasan b. Muhammed el-Hallal, Ubeydullah b. Ahmed el-Ezherî, Ebû Sa'd el-Mâlinî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Ahmed el-Fevâris, Muhammed b. Ali b. el-Mühtedîbillah, Ahmed b. Muhammed b. Zekeriya en-Nesevî, Ebû Nuaym el-İsfahanî gibi isimler yer almaktadır.²⁷

2.4. Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

İbn Şâhin gerek kendi döneminde yaşayan münekkit âlimler, gerekse kendinden sonrakiler tarafından tevsik edilmiştir. Aşağıda öncelikle tezkiye edici değerlendirmelere yer verilecek ardından onu eleştiren âlimlerin görüşleri ele alınacaktır.

İbn Şâhin'in muasır olan Dârekutnî, onun hakkında “يلج على الخطأ وهو ثقة” (hatada ısrar eder, güvenilir biridir)” demiştir.²⁸ Hatîb el-Bağdâdî, “كان ثقة”

²⁴ Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13; İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 18.

²⁵ İbn Şâhin'in hocaları için Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13, *Tezkirâtü'l-huffâz*, 3/129; İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 18, *et-Terğîb*, 18-19; Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/265; İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, 7/182;

²⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 11/267; İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 18-19.

²⁷ Bk. Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/13; İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 18; İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 30-31.

²⁸ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/267; Ebû'l-Meatî Nuri, *Mevsuatu ekvalî'd-Dârekutnî*, thk. Muhammed Mehdi Meslemî vd, (Beyrut: Alemü'l-Kütüb, ts.), 476.

ثقة (güvenilir, emin birisidir)”²⁹, İbn Ebî'l-Fevaris, İbn Mâkûla ve Atîkî “ثقة أمينا (çok güvenilir)”,³⁰ Ezherî, “ثقة (güvenilir)”, Sem’anî “ثقة صدوق (doğru sözlüdür, güvenilir)” demiştir.³¹ İbnü'l-Esîr, “مكثرًا من الحديث ثقة (hadis rivayeti çok, güvenilir)”, İbn Asâkir “من الثقات المكثرين (çok hadis rivayet eden güvenilir kimselerden)” demiştir.³² Zehebî ve Suyûtî “الحافظ الإمام (hadis hafızı, önder)”, İbn Kesîr “ثقة أمينا (çok güvenilir)”, İbnü'l-Cezerî “إماما كبيرا ثقة (güvenilir, önder)” demiştir.³³

Yukarıda yer verilen değerlendirmeler neticesinde İbn Şâhin'in pek çok âlim tarafından tevsik edildiği görülmektedir. Ancak bu tezkiyeler yanında onu tenkit edenler de bulunmaktadır. Örneğin yukarıda yer verildiği gibi Dârekutnî, kendisinin güvenilir bir kimse olduğunu ancak hatasında ısrar ettiğini söylemektedir. O, tefsire dair bir kitabını tashih için İbn Şâhin'in kitabını kendisine getirdiğini ancak o eserde bazı hatalar bulunduğunu söylemiş ve İbn Şâhin'i eleştirmiştir.³⁴ Dâvûdî de İbn Şâhin'in güvenilir olduğunu söylemekle beraber onun hadiste çok fazla lahn³⁵ yaptığını ve fıkha dair hiçbir şey bilmediği halde kendisine İmam eş-Şafî (ö. 204/820) gibi fakihlerin görüşleri zikredildiğinde “Ben Muhammed'in (s.a.v) mezhebindenim” dediğini söyleyerek kendisini eleştirmiştir. Yine o, bir gün İbn Şâhin ile Dârekutnî'yi bir arada gördüğünü fakat İbn Şâhin'in, Dârekutnî'nin huzurunda hata yapma korkusundan tek bir kelime dahi etmediğini söylemiştir.³⁶ Berkanî de İbn Şâhin'in kendisine duyduğu aşırı özgüven sebebiyle onu pek önemsemediğini ve eserlerinden uzak durduğunu söylemiştir.³⁷ İbn Bakkâl ise İbn Şâhin için “ضعيف (zayıf)” ifadesini kullanmıştır.³⁸

Bütün bu tenkitler göz önünde bulundurulduğunda İbn Şâhin'in mevsukiyetine zarar verecek nitelikte olmadığı söylenebilir. Nitekim Dârekutnî'nin eleştirisine dahi bakıldığında önce İbn Şâhin'in güvenilir olduğunu söylediği daha sonra hatasında ısrar ettiğini ve eserlerinde bazı hataların olduğunu söylediği görülmektedir. Yine İbn Şâhin'in fıkıh mezheplerinin görüşlerine karşılık “Ben Muhammed'in (s.a.v) mezhebindenim” diyerek tepkisel bir cevapta bulunması, kendisinin ağır bir şekilde itham edilmesini gerektirmeyecek bir değerlendirmedir.

Sonuç olarak İbn Şâhin hakkında yapılan değerlendirmelere bakıldığında kendisinin pek çok alanda faydalı eserler tasnif ettiği ve bazı hatalarında

²⁹ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/265.

³⁰ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 3/130; Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/267.

³¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 43/537; İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 20.

³² İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî, (Beyrut: Dâru'l-kütüb'l-Arabî, 2012), 7/473.

³³ Zehebî, *Tezkiratü'l-huffâz*, 3/130; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, 11/362; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihaye*, 2/95.

³⁴ Ebü'l-Meati Nuri, *Mevsuatu ekvalî'd-Dârekutnî*, 24/333; Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/14.

³⁵ Lahn; Hadisi dilbilgisi kurallarına aykırı bir şekilde okumak, hadiste dilbilgisi yanlış yapmak demektir. Bunu yapan kimseye de lahhân denir. Bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstılafları Sözlüğü*, 160.

³⁶ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/267.

³⁷ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdât*, 11/267.

³⁸ İbn Şâhin, *et-Terğîb*, 23.

ısrar etse dahi güvenilir bir âlim olduğunu söylemek mümkündür. Bütün bu değerlendirmeler Zehebî'nin de dediği gibi onun hadisin inceliklerini bilen bir muhaddis sayılmamakla birlikte birçok rivayeti bulunan (راوية الإسلام) dürüst bir âlim olduğu söylenebilir. Netice olarak denilebilir ki İbn Şâhin'in en önemli hizmeti selef âlimlerinin eserlerinin daha sonraki nesillere intikaline vesile olmasıdır.³⁹

2.6. Cerh ve Ta'dil İlmindeki Yeri

Pek çok alanda eser veren İbn Şâhin, ricâl değerlendirmelerinde de önemli bir yere sahiptir. Nitekim râviler hakkında yaptığı değerlendirmelerine baktığımızda bu durum görülmektedir. Burada söz konusu âlimin sened ve metne yönelik yaptığı yorumların her birini vermek elbette mümkün değildir. Ancak aşağıda kendisi tarafından yapılmış olan bazı değerlendirme örneklerine yer verilecektir.

Rivayetlerin bir kısmı hakkında İbn Şâhin'in, "bu garib bir hadistir",⁴⁰ "bu hadiste falanca teferrüd etmiştir",⁴¹ "bu hadis nesh edilmiş olabilir",⁴² "ondan başka bu hadisi rivayet eden birini bilmiyorum",⁴³ "falanca sika biridir"⁴⁴ vb. gibi değerlendirmelerde bulunarak gerek râvi hakkında gerek hadis metinleri hakkında yorumlarda bulunduğu olmuştur.

Yukarıdaki değerlendirmeler dışında İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) *Târîhu Dimeşk*⁴⁵ İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Tehzibü't-Tehzib*⁴⁶ ve Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-Kârî*⁴⁷ gibi eserlerinde İbn Şâhin'in görüş ve değerlendirmelerine yer verildiğini de belirtmek gerekir. Dolayısıyla hadis edebiyatının önemli kaynaklarından olan ilgili eserlerde söz konusu âlimin değerlendirmelerine yer verilmiş olması, İbn Şâhin'in görüşlerine itibar edildiğinin bir göstergesidir.

3. İbn Şâhin'in Tabakât Alanına Dair Telif Ettiği Eserler

Müellifin tefsir, hadis, nâsîh ve mensûh, tabakât, fezâil, terğîb ve terhîb gibi pek çok alanda eser tasnif ettiği, her biri günümüze ulaşmamış olsa da üç yüz kadar eseri olduğu yukarıda ifade edilmişti.⁴⁸ Aşağıda onun râviler hakkında telif ettiği üç eseri incelenecektir.

³⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/15; Koçkuzu, "İbn Şâhin", 20/368.

⁴⁰ Bk. İbn Asakir, *Mucem*, 1/225.

⁴¹ Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 35/276.

⁴² Bk. Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi Buhârî*, (Dâru'l-fikr, ts.), 4/24.

⁴³ Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 35/276.

⁴⁴ Bk. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselâm (Beyrut: Dâru'l-kitabî'l-Arabî, 1407/1987), 24/183.

⁴⁵ Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 3/276; 4/192.

⁴⁶ Bk. İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn el-Askalânî, *Tehzibü't-tehzib*, (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1404/1984), 2/93, 127, 162, 308, 335; 3/17, 45, 69; 4/341.

⁴⁷ Bk. Aynî, *'Umde*, 4/24.

⁴⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâm*, 32/14; Koçkuzu, *Hadiste Nâsîh-Mensûh Meselesi*, 77.

3.1. Târîhu esmâi's-sikât (تاريخ أسماء الثقات)

Hadis tarihine baktığımızda muhaddislerin hadis alanına dair çoğu konuda ciddi pek çok eser kaleme aldıkları görülmektedir. Onların bu alanda yapmış oldukları hizmetlerden biri de râvileri tanıtan eserler yazmak olmuştur. Bu sahada yazılmış eserlerin bir kısmında sadece sahâbî râvileri tanıtılmış, bir kısmı hadis râvilerinin geneline tahsis edilmiş, bir kısmında sadece bazı belli hadis kitaplarının râvileri incelenmiş, bir kısmında belli bölge halkından olan râviler tanıtılmış, bir kısmında ise sadece güvenilir veya zayıf râvilere yer verilmiştir. Neticede bu alana dair yazılan musannefât ile *Ricâl Edebiyatı* teşekkül etmiştir.

Telif edilen bu eserler hadisi rivayet eden râviler hakkında bilgi sahibi olunması açısından büyük önemi haizdir. Nitekim İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) râvilerin durumunu araştırmanın önemine binaen *el-Cerh ve't-ta'dil* adlı eserinin mukaddimesinde şöyle demiştir; “Kitabullah'ta veya Rasûlullah'ın sünnetinde anlamadığımız bir şey olduğunda nakil ve rivayet dışında başka bir yol bulamadığımız zaman adalet sahibi, güvenilir, hıfz, sebt ve itkân sahibi râviler ile gaflet, vehm, su-i hıfz, yalancı ve hadis uyduran râvilerin arasını ayırmamız gerekmektedir. Zira din bize Allah ve Rasûl'ünden râviler aracılığıyla gelmektedir. Onları tanımak, onların durumlarını araştırmak bizim için gereklidir.”⁴⁹

Çalışmamız ile alakalı olması sebebiyle, İbn Şâhin'in güvenilir râvilere dair kaleme aldığı bu eserinden önce aynı sahada telif edilmiş olan bazı eserler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Güvenilir râvilerin tanıtıldığı eserden günümüze ilk ulaşan Ebu'l-Hasan el-İclî'nin (ö. 261/875) *Târîhu's-sikât* adlı eseridir. Eserde râviler sahâbî, tâbiîn, etbâu't-tâbiîn ile daha sonrakiler olmak üzere dört tabakada ele alınmaktadır.⁵⁰ Kal'acî'nin neşrine göre eserdeki biyografi sayısı 2116'dır.⁵¹ İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sikât* adlı eseri de bu alanda yazılmış önemli eserlerdendir. Giriş bölümünde Hz. Peygamber'in hayatı ve gazvelerinin kısaca anlatıldığı bu eser de sahâbe, tabiûn, etbâu't-tâbiîn ve etbâu etbai't-tâbiîn olmak üzere dört tabaka üzerine telif etmiştir.⁵²

Görüldüğü gibi İbn Şâhin'den önce de güvenilir râvileri tanıtan eserler kaleme alınmıştır. Müellifin vefat tarihi olan 385/995 senesi göz önünde bulundurduğunda *Târîhu esmâi's-sikât* eserini de alanda yazılan ilk musannefâtın içerisinde değerlendirmek mümkündür. İbn Şâhin'in bu ese-

⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî, *el-Cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, (Beirut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1372/1953), 1/5.

⁵⁰ Emin Aşıkcutlu, “İclî Ebû'l-Hasan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/417.

⁵¹ Bk. Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Târîhu's-sikât*, nşr. Abdülmü'tî Kal'acî, (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405/1984).

⁵² Mehmet Ali Sönmez, “İbn Hibban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/63; Yüksel Çelik, *İbn Hibban ve Hadis İlmindeki Yeri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1993), 85.

rini Subhî es-Samerraî neşretmiştir.⁵³ Eserin seksen sayfalık bir kısmı ise Sa'dî el-Haşimî tarafından *Nusus sakîta min tabakâti esmai's-sikât li İbni Şâhin* ismiyle neşredilmiştir.⁵⁴ Subhî es-Samerraî eseri neşrederken üç farklı nüsha ile karşılaştığını ifade etmektedir.⁵⁵

İbn Şâhin öncesi dönemde telif edilen bu eser bilgilerinden sonra onun güvenilir râvilere dair telif ettiği eser burada incelenebilir. Onun bu eserde görüşlerine yer verdiği âlimler ve telifte takip ettiği metod için şunlar söylenebilir:

Müellif, ricâl değerlendirmelerine yer vermeden önce bu eserin, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medinî, Osman b. Ebî Şeybe, Muhammed b. Abdullah el-Mevsilî, Ahmed b. Salih ve Abdullah b. Süleyman el-Eş'as gibi şehadeti kabul edilen, adaleti ile şöhret bulmuş münekkitlerin görüşlerinden oluştuğunu ve eserin araştırmacılara kolaylık olması için alfabetik sıraya göre yazdığını ifade etmektedir.⁵⁶

İlgili eser incelendiğinde müellifin, râviler hakkında çoğu zaman Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini esas alarak kısaca bilgi verdiği görülmektedir.⁵⁷ Eser alfabetik tertibi sebebiyle ilk olarak "İ" harfi ile başlamaktadır. Bu başlık altında ise öncelikle ismi İsmail olanlara yer verilmiş neticede bu başlık altında toplam yüz on üç râvi değerlendirilmiştir. Son başlık olan "ي" harfi altında ise ilk olarak ismi Yezid olanlara yer verilmiş ve yüz iki râvinin ismine yer verilerek eser tamamlanmıştır.

Eserdeki harf başlıkları altında "ذ" harfinde olduğu gibi sadece bir râvinin zikredildiği durumlar ile "ط" harfinde olduğu gibi hiçbir râvi ismine yer verilmediği başlıklar da vardır.⁵⁸ Bazen de açılan harf başlığı altında o harfle başlamayan râvi değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Örneğin "ح" başlığı altında Hasan b. Ahmed isimli râvi zikredilmiştir.⁵⁹

İbn Şâhin'in ricâl değerlendirmesinde bulunurken bazen bir râvi hakkında hiçbir âlimin değerlendirmesine yer vermeden sadece ismini zikretmekle yetindiği kişiler de olmuştur. Örneğin; Eyüb b. Yezid ed-Deylî isimli râvinin sadece ismi zikredilmekte, hakkında herhangi bir münekkitin görüşüne yer verilmemektedir.⁶⁰ Aynı durum Behz b. Hakîm,⁶¹ Hasan b. Ahmed, Abdurrahman b. Verdân,⁶² Ebû Mevdûd el-Basrî,⁶³ Ukbe b. Hayyan,⁶⁴ Mu-

⁵³ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, thk. Subhi es-Samerraî, (Kuveyt: Dâru's-selefiye, 1404/1983).

⁵⁴ Sa'dî el-Haşimî, *Nusus sakîta min tabakati esmai's-sikât li İbni Şâhin*, (Medine: Mektebetü'dâr, 1407/1987).

⁵⁵ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 23.

⁵⁶ Bk. İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 25.

⁵⁷ Koçkuzu, "İbn Şâhin", 20/368.

⁵⁸ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 84, 123.

⁵⁹ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 79.

⁶⁰ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 31.

⁶¹ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 49.

⁶² İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 148.

⁶³ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 163.

⁶⁴ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 173.

hammed b. Ubeyd,⁶⁵ Musa b. Abdulaziz el-Adenî,⁶⁶ Müslim b. Ubeyd⁶⁷ gibi râviler için de geçerlidir. Eserde Bâzâm/Bâzân gibi isminde ihtilaf edilen râvilere de yer verilmiş, bu kimse hakkında tevsik edici ifadeler olmamasına rağmen İbn Şâhin onu eserinde zikretmiştir.⁶⁸ Bu gibi râvilerin eserde zikredilmesi bize İbn Şâhin nazarında onların güvenilir kabul edildiğini göstermektedir.

Genel itibariyle muteber âlimlerin görüşlerine yer vererek ricâl değerlendirmesinde bulunan İbn Şâhin, bazen bir râvi hakkında hem tezkiye edici hem de cerh edici ifadeler olmasına rağmen o ta'dil ifadelerini tercih ederek ilgili râviyi *Sikât* adlı eserinde zikretmiştir. Konu ile ilgili örnek olarak iki râvi hakkında yapılan değerlendirmeleri görmek yerinde olacaktır.

Örneğin Temmâm b. Necih hakkında İbn Şâhin, Yahyâ b. Maîn'in ثقة (güvenilir) dediğini zikretmekle yetinerek bu kimseyi eserine almıştır. Hâlbuki bu râvi hakkında Buhârî "فيه نظر (durumu şüphelidir)",⁶⁹ Ebû Zür'a "ضعيف (zayıf)",⁷⁰ İbn Ebî Hâtim "ذاهب (hadisleri sâkıttır)",⁷¹ İbn Hibbân ise "منكر الحديث جدا (hadisleri gerçekten münkerdir)"⁷² demiştir. Dolayısıyla bu değerlendirmelere rağmen İbn Temmâm'ın bu eserde zikredilmesi, onun İbn Şâhin nazarında da güvenilir bir râvi olduğunu göstermektedir.

Aynı durum Salt b. Dinâr için de geçerlidir. İbn Şâhin, bu râviyi tanıttırken Ahmed b. Hanbel'in bu kişi hakkında "İnsanlar onun rivayetini terk etmiştir" ifadesini verdikten sonra Ahmed b. Hanbel'in, oğluna Salt'tan rivayeti yasaklaması ile ilgili görüşüne yer vererek râvi hakkında başka bilgi vermemiştir.⁷³ Yapılan araştırmalar neticesinde bu râvi için münekkit âlimlerin çoğunun cerh eden ifadelerde bulunduğu tespit edilmiştir. Örneğin bu râvi için Buhari "كان شعبة يتكلم فيه (Şu'be onu eleştirmiştir)", Ebû Dâvûd "ضعيف (zayıf)", Yahyâ b. Maîn "ليس بشيء (o hiçbir şey değildir)", Ahmed b. Hanbel "متروك الحديث (hadisi terk edilmiştir)", Ebû Hâtim "مضطرب الحديث (hadisinde uyumsuzluk vardır)" demiştir.⁷⁴

Yukarıda İbn Şâhin'in eserinde genel olarak Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine itimat ettiği belirtilmişti. Ancak Salt b. Dinâr örneğinde de görüldüğü gibi müellifin görüşlerinin tamamen bu iki âlimin değerlendirmelerine dayandığını söylemek pek mümkün görünmemektedir.

⁶⁵ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 215.

⁶⁶ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 223.

⁶⁷ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 228.

⁶⁸ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 47.

⁶⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Târîhu'l-kebîr*, thk. Haşim en-Nedvî vd., (Haydarâbâd: Dairatü'l-Mearifi'l-Osmaniyye, ts.) 2/157,

⁷⁰ Mizzi, Yûsuf b. Abdurrahman, *Tehzibü'l-kemâl fi esmâ'ir-ricâl*, thk. Beşşar Avvad Maruf (Beyrut: Müessesetür-risale, , 1400/1980), 4/325.

⁷¹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2/445.

⁷² İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *el-Mecruhin mine'l-muhaddisin ve'd-duafa ve'l-metrukun*, thk. Mahmud İbrahim Zayed, (Halep:Daru'l-va'y, 1396), 1/240.

⁷³ İbn Şâhin, *Tarihu esmâi's-sikât*, 1/119.

⁷⁴ Mizzi, *Tehzibü'l-kemâl*, 13 /223 .

Zira Salt b. Dinâr hakkında hem Yahyâ b. Maîn'in hem de Ahmed b. Hanbel'in cerhleri vardır. Ancak İbn Şâhin yine de bu râviyi ilgili eserinde zikretmiştir.

Eser ile ilgili bilinmesi gereken hususlardan biri de harf başlıkları altında ta'dil ifadesi olarak bütün râviler için "ثقة (güvenilir)" ifadesi kullanılmadığı, bu değerlendirmelerle beraber, râviler hakkında "لم يكن به بأس (onda bir sakınca yok)", "صالح (hadisi delil olarak kullanılabilir)", "ليس به بأس (onda bir beis yok)", "جائز الحديث (hadisi alınabilir)",⁷⁵ "حديثه مقارب (rivayeti güvenilir kimsenininkine yakın)",⁷⁶ "صالح الحديث (hadisi delil olarak kullanılabilir)",⁷⁷ "أثبت الناس (râvilerin en sağlamı)"⁷⁸ gibi değerlendirmelerin de yapılmış olduğu bilinmelidir.

Çalışmanın bu kısmına kadar İbn Şâhin'in *Târîhu esmâi's-sikât* eserinin içeriği ve bu eserde müellifin takip ettiği metod hakkında bilgi verilmiştir. Netice itibariyle eserde toplam 1660 râvinin ismine yer verildiği, her râvi için aynı seviyede değerlendirmelerin yapılmadığı ve bazı râviler hakkındaki değerlendirmelerde âlimlerin cerh ifadelerine rağmen ilgili eserde ismi zikredilen pek çok râvinin olduğu söylenebilir.

3.2. Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn (تاريخ أسماء الضعفاء والكذابين)

Cerh ve ta'dil ilmi ile ilgili müelliflerin tasnif ettiği eserleri üç kısma ayırmak mümkündür. Bunlar bilindiği üzere sadece güvenilir râvilere yer verilenler, sadece zayıf ve yalancı râvilere yer verilenler ve hem güvenilir hem zayıf râvilere yer verilenlerdir. İbn Şâhin'in ricâl edebiyatına dair kaleme aldığı eserlerden bir tanesi de zayıf veya yalancı râvilerin değerlendirmelerine yer vererek tasnif ettiği *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* adlı eseridir. Eser Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kâşkârî tarafından neşredilmiştir.⁷⁹

Eserin incelenmesine geçmeden önce İbn Şâhin'den önce bu sahada telif edilmiş olan ve rivayeti kabul edilmeyen râvilerin tanıtıldığı bazı eserler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Bu tür eserlerden günümüze kadar gelen önemli eserler arasında Buhârî'nin (ö. 256/870) *ed-Du'afâ'ü's-sağir*, Nesâî'nin (ö. 303/915) *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn*, Ukaylî (ö. 322/934) *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Kitâbü'l-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn*, İbn Adî'nin (ö. 365/976) *el-Kâmil fî du'afâ'ir-ricâl* adlı eserleri zikredilebilir. Görüldüğü gibi İbn Şâhin'den önce bu alanda eser veren pek çok âlim bulunmaktadır. İbn Şâhin de bu âlimler gibi ilgili alanda eser kaleme alarak *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* isimli eserini yazmış-

⁷⁵ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 261.

⁷⁶ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 258.

⁷⁷ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 257.

⁷⁸ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi's-sikât*, 257.

⁷⁹ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, thk. Abdurrahim Muhammed Ahmed el-Kâşkârî, (Medine, 1409/1989).

tır. Genel olarak verilen bu bilgilerden sonra müellifin bu eserde görüşlerine yer verdiği âlimler ve eserde takip ettiği metot hakkında bilgi verebiliriz.

Müellif, *Târîhu esmâi's-sikât* adlı eserinde takip ettiği metodu bu eserde de uyguladığını eserin giriş kısmında belirtmektedir. Dolayısıyla bu eser bir önceki başlıkta incelenen eserden sonra yazılmış olmalıdır. Eserde ilk yer verilen rivayet “Ümmetimin helaki Asabiyye, Kaderiyye ve sağlam olmayan râvilerden rivayet edenler yüzünden olacaktır” rivayetidir.⁸⁰ Eserin giriş kısmında müellif, İbn Sîrîn’in “Bu ilim dindir, öyleyse dininizi kimden aldığınıza dikkat edin”⁸¹ sözü gibi bazı hadis münekkitletlerinin isnadın öneminden, hadis uyduran birtakım grup veya şahıslardan, hadis ilminin kimlerden alınmayacağından, hadis alırken nakledenlerde aranması gereken özelliklerden bahseden nakillerine yer vermiştir.⁸²

Eser alfabetik olarak tasnif edildiğinden râvi değerlendirmelerine “İ” harfi ile başlanmıştır. Bu başlık altında ilk olarak ismi Ebân olan râvilere yer verilmiş toplamda altmış sekiz râvi hakkında değerlendirmede bulunulmuştur. Son başlık olan “ي” başlığı altında ise ilk olarak ismi Yahyâ olanlara yer verilmiş burada ise toplam kırk beş râvi ele alınmıştır. Toplamda ise eserde 722 râvi hakkında kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Eserde açılan her harf ana başlığı altında “من اسمه فلان” şeklinde alt başlıklar açılarak o isimde gelen râvilerin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Örneğin “İ” başlığı ana başlığı verildikten sonra “İsmi Ebân olanlar”, “İsmi Esed olanlar”, “İsmi İbrahim olanlar” şeklinde alt başlıklar açılarak toplamda “İ” harfi ile başlayan on beş râvi ismine yer verilmiştir.⁸³ Ancak bu uygulama bütün başlıklarda tatbik edilmemiş bazen tek başlık altında farklı isimden olan râviler de aynı alt başlık altında değerlendirilmiştir. Yine eserde bazı harfler altında hiçbir alt başlıklandırmanın yapılmadığı durumlar da olmuştur.⁸⁴

Eserle ilgili bilinmesi gereken hususlardan biri de harf başlıkları altında cerh edilen bütün râviler için aynı ifadelere yer verilmemiş olmasıdır. Eserdeki râviler için “ضعيف (zayıf)” ifadesi kullanıldığı gibi “ليس بشيء (o hiçbir şey değildir)”, “ليس بذلك”,⁸⁵ “متروك الحديث (hadisi terk edilmiştir)”,⁸⁶ “لا شيء (hiçbir şey değil)”,⁸⁷ “لا رحمه الله (Allah ona merhamet etmemiştir)”,⁸⁸ “كذاب (yalancı)”⁸⁹ gibi değerlendirmeler de yapılmıştır. Ayrıca İbn Şâhin *Esmâi'd-*

⁸⁰ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 39.

⁸¹ Müslim b. Haccac, *Sahihi Müslim (Mukaddime)*, thk. Ebû Kuteybe Nazer Muhammed el-Fariyabi, (Riyâd: Dâru Taybe, 1427/2006), 1/8.

⁸² Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 39-44.

⁸³ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 45-58.

⁸⁴ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 113-114; Mustafa Macit Karagözoğlu, *Zayıf Râviler*, (İstanbul: İFAV, 2014), 139.

⁸⁵ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 51, 124.

⁸⁶ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 61.

⁸⁷ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 68.

⁸⁸ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 56.

⁸⁹ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 55, 72.

duafâ eserinde, isimlerine yer verdiği elli üç râvinin ismini aynı zamanda *Esmâi's-sikât* adlı eserinde de zikretmiştir.⁹⁰ Yine bu çalışmada incelenmiş olan üç eserin her birinde ismi zikredilen ortak râviler olduğu da bilinmelidir.⁹¹

İbn Şâhin bazı râvileri *Esmâi'd-duafâ* adlı eserine alıp onlar hakkında münekkit âlimlerin sadece cerh edici ifadelerine yer vermiş olsa da birtakım râviler için, âlimlerin farklı değerlendirmelerine de yer vermiştir. Böylece ilgili râvi hakkında hem cerh hem de ta'dil edici değerlendirmeler esere alınmış olmaktadır. Aslında bu tür râvilerin sadece müellif tarafından yazılan ve bir sonraki başlıkta incelenecek olan *Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ ve nükkâdü'l-hadîs fihi* adlı eserine alınması kanaatimizce yeterli olacaktır. Bu tespit neticesinde İbn Şâhin'in, haklarında ihtilaflı değerlendirmelerin yapıldığı râvileri incelediği eserini *Târîhu esmâi's-sikât ve Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* eserlerinden sonra kaleme aldığını söyleyebiliriz.

Yukarıda bahsedilen konuyu daha iyi anlamak için Haris el-A'ver adlı râvi hakkında yapılan değerlendirmelere bakmak yeterli olacaktır. Bu râvi hakkında Şa'bî "yalancılardandır" derken, Ahmed b. Salih "ثقة (güvenilir)" demiş ve bu kişinin hadis rivayetinde yalan söylemediğini ancak kendi görüşlerinde yalan söylediğini ifade etmiştir. Müellif ise her iki âlimin de görüşüne eserinde yer vermiştir.⁹²

Müellifin eserde takip ettiği metod hakkında verilen bu bilgilerden sonra eserde görüşlerine yer verilen âlimler hakkında bilgi verilerek bu eser hakkındaki inceleme tamamlanacaktır. İbn Şâhin, *Esmâi's-sikât* adlı eserinde olduğu gibi bu eserinde de en çok Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine yer vermiştir. Müellifin eserinde hangi âlimin kaç rivayetine yer verildiğine dair sayılar şöyledir;

"Târîhu Esmâi'd-Duafâ Ve'l-Kezzâbîn" Görüşlerine Çokça Yer Verilen Âlimlerden Bir Kısmı		
1.	Yahyâ b. Maîn	450+
2.	Ahmed b. Hanbel	76
3.	Yahyâ b. Saîd el-Kattân	13
4.	Osman b. Ebî Şeybe	12
5.	Ahmed b. Salih el-Mısırî	9

Görüldüğü gibi İbn Şâhin bu eserinde 450'den fazla tenkitte Yahyâ b. Maîn'in görüşlerine yer vermiştir. Yine eserde Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Osman b. Ebî Şeybe, Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Salih el-Mısırî gibi âlimlerin de değerlendirmelerine yer verildiği görülmektedir.⁹³

⁹⁰ Bk. İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 56, 58, 65, 66 vb.

⁹¹ Cabir el-Cu'fi isimli râvi, müellifin üç eserinde de zikredilmiştir.

⁹² İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 69.

⁹³ İbn Şâhin, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, 28-30.

Netice itibarıyla bu eserde toplam 722 râviye yer verildiği hatırlanacak olursa kitabın büyük ölçüde Yahyâ b. Maîn'in müfesser olmayan cerh ifadeleri üzerine bina edildiği ve müellifin sadece kendi görüşüyle değerlendirdiği râvi sayısının ise son derece az olduğu söylenebilir.⁹⁴

3.3. Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nükkâdü'l-hadîs fihi fe-minhüm men vessekahû ve minhüm men da'afehû ve men kîle fihi kavlan (ذكر من اختلف العلماء ونقاد الحديث فيه فمنهم من وثقه ومنهم من ضعفه ومن قيل فيه قولان

İbn Şâhin'in bu eseri isminden anlaşılacağı üzere âlimlerin, cerh ve ta'dil durumları hakkında ihtilaf ettikleri râvilerden bahsetmektedir. Dolayısıyla cerh ve ta'dil ilminde haklarında farklı değerlendirmelerin yapıldığı râvilerin durumları ile ilgili kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

Bilindiği üzere cerh ve ta'dil ilmi, râvilerin adalet ve zabt sıfatlarını taşıyıp taşıyamama yönlerinden durumlarını araştırmayı konu edinen ilim dalıdır.⁹⁵ Râvilerin dinî ve ilmî açıdan tenkit edilmesinde bu işlemi yapan münekkit âlimlerin, taşıması gereken vasıflar ile cerhlerin müfesser yani sebebinin açıklanması gibi birtakım kriterleri vardır. Bu şartların izahı bu çalışmanın mevzusu olmadığından konunun detaylarına burada yer verilmiştir.

Cerh ve tadil ilminde bir râvi hakkında zaman zaman âlimler tarafından farklı değerlendirmelerin olduğu görülmektedir. Bu durum cerh ve ta'dilin teâruzu olarak da ifade edilebilir.⁹⁶ Ricâl değerlendirmelerindeki bu farklılık ya aynı münekkit ya da farklı münekkitlerin aynı râvi hakkındaki değerlendirmesi sebebiyle olabilir. Örneğin bir râvi hakkında Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân gibi münekkitlerin iki farklı görüşü varsa müteahhir olduğu bilinen tenkit hükmüyle amel edilir. Çünkü burada söz konusu münekkitin içtihadında bir değişikliğin söz konusu olduğu düşünülebilir. Şayet hangi görüşün daha sonra yapıldığı bilinmiyorsa o zaman tenkitte tevakkuf etmek gerekir. Farklı münekkitlerin bir râvi hakkındaki tenkitlerinde teâruz varsa yaygın görüşe göre ta'dil edenler sayıca çok olsa bile gerekçesi açıklanan cerh, gerekçesi belirtilmeyen ta'dile tercih edilir. Ta'dil edenlerin cerh edenlerden fazla olması halinde muaddillerin çokluğu ta'dilin doğruluğunu, cârihlerin azlığı ise cerhin zayıflığını göstereceği için ta'dilin tercih edileceğini söyleyenler de olmuştur. Bazıları da teâruz halindeki cerh ve ta'dilden hangisinin tercih edileceğinin tercihe imkân veren bir sebeple anlaşılabilceğini ileri sürmüşlerdir.⁹⁷

⁹⁴ Karagözoğlu, *Zayıf Râviler*, 141-143.

⁹⁵ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 48.

⁹⁶ Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 312.

⁹⁷ Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay, *er-Ref ve't-tekmil fi'l-cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, (Haleb: Mektebetül Matbuâtîl İslamiyye, 1407), 116-120; Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed, *Fethü'l-müçîs bi şerhi elfiyeti'l-hadis li'Irâkî*, thk. Ali hüseyin, , Mektebetü's-sünne, (Mısır: 1424/2003), 2/33-36; Aşikkutlu, "Cerh ve Ta'dil", 7/397-398; Aşikkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, (İstanbul: İFAV, 1997), 144-145.

Yukarıda verilmiş olan bu kısa bilgilerden sonra İbn Şâhin'in eseri ve bu eserinde takip ettiği metodu hakkında bilgi verebiliriz. Eserde sika mı zayıf mı olduğu hususunda âlimlerin ihtilafa düştüğü altmış dokuz râviyi incelemiştir. Râvi değerlendirmesine Ebân b. Ebî Ayyâş ile başlanmakta Amr b. Şuayb ile son verilmektedir. Eserde, *Târîhu esmâi's-sikât* ve *Târîhu esmâi'd-duafâ* eserlerinde takip edilen metodun aksine alfabetik tasnif gözetilmiştir.

Eserde râviler hakkında Şu'be b. Haccâc, Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme, Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Osman b. Ebî Şeybe, İbn Ebî Hayseme ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin farklı görüşlerine yer verilmiştir.

Yapılan inceleme neticesinde eserde zikredilen râviler hakkında gerçekleşen ihtilafta İbn Şâhin'in bazen aynı münekkidin değerlendirmelerindeki teâruzu⁹⁸ bazen de farklı âlimlerin aynı râvi hakkındaki ihtilaflı görüşlerine yer verdiği tespit edilmiştir.⁹⁹ Müellif bu eserinde, *Târîhu esmâi's-sikât* ve *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* adlı eserlerinde olduğu gibi bazen çeşitli rivayetler arasında tercihler yaparak kendi kanaatini göstererek önceki iki eserdekinden daha aktif bir rol üstlenmiştir.¹⁰⁰ Haklarında ihtilaf edilen râvilerin her birinin burada incelenmesi mümkün olamayacağından aşağıda bazı örnekler verilerek eser hakkında genel kanaatin oluşması sağlanacaktır.

Eserde değerlendirilmesine yer verilen ilk râvi Ebân b. Ebî Ayyâş hakkında şu bilgilere yer verilmektedir; Şu'be b. Haccâc "yol kesmek bana Ebân'dan rivayet etmekten daha sevimidir", Yahyâ b. Maîn "hadisi terk edilmiştir" Ahmed b. Hanbel "onun üzerini çiz" demiştir. Bu cerh edici ifadeler yanında Hammâd b. Zeyd'in ise "Ebân, Şube'den daha hayırlıdır" dediği rivayet edilmiştir. İbn Şâhin, Ebân hakkında yapılan bu ihtilaflı değerlendirmeleri verdikten sonra Hammâd b. Seleme'den nakledilen görüşün büyük bir israf olduğu ve Şu'be'nin daha faziletli olduğunu ifade etmiştir. Ebân hakkında ise başka bir râvi onun rivayetlerine uygun rivayette bulunmadıkça kendisinin rivayetlerine itimad edilmeyeceğini söylemiş, ancak seçkin ricâl âlimlerinin ondan rivayette bulunduğunu da belirtmiştir.¹⁰¹ Görüldüğü gibi İbn Şâhin, bu râvi hakkında yapılan cerhleri tamamıyla kabul etmemiş, belirli şartlarda Ebân'ın rivayetlerinin kabul edilebileceğini söyleyerek kendi görüşünü ifade etmiştir. Aynı durum eserde zikredilen Câbir el-Cu'fî için de geçerlidir.¹⁰²

⁹⁸ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ' ve nükkâdü'l-hadîs fîhi*, thk. Ebû Muaz Tanık b. Avdallah Muhammed, (Kahire: İhyaü't-türâsî'l-İslâmî, 1412/1992), 79-80.

⁹⁹ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ*, 46-47.

¹⁰⁰ Karagözoğlu, *Zayıf Râviler*, 143 (446 no'lu dipnot).

¹⁰¹ İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ*, 41.

¹⁰² İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-ulemâ*, 44.

İbn Şâhin râviler hakkında yapılan ihtilafli değerlendirmeler arasında tercih yaparken bazen de tenkit edilen râvi hakkında, o râvinin kendi bölgesinden olan âlimlerin değerlendirmelerini tercih etmiştir. Örneğin Esed b. Amr el-Becelî hakkında Yezid b. Harun “kendisinden rivayet etmek helal değildir” ve Osman b. Ebî Şeybe “O ve rüzgâr aynıdır, o hadiste bir şey değildir” diyerek cerh ederken, Muhammed b. Abdullah el-Mevsilî “rivayetinde sakınca yoktur” diyerek tezkiye etmiştir. İbn Şâhin bu durumda Yezid b. Harun ve Osman b. Ebî Şeybe’nin görüşlerini tercih etmiş, sebep olarak da bu iki âlimin yaşadıkları bölgelerin Esed b. Amr’inki ile yakın yerler olmasını zikretmiştir.¹⁰³

İlgili eserde altmış dokuz râviye yer verdiğini yukarıda belirtmiştik. Eserin incelenmesinden sonra İbn Şâhin’in, haklarında münekkit âlimlerin farklı değerlendirmelerde bulunduğu râvilerin yirmiden fazlası için “tevakkuft etmek” gerektiğini söylediği tespit edilmiştir. İbn Şâhin’e göre bu tevakkufu gerektirici sebeplerden bir tanesi Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel’in aynı râvi hakkında farklı değerlendirmelerde bulunmasıdır. Yani eğer her iki âlim aynı râvinin tevsîkinde veya tecrîhinde ittifak etmezlerse, İbn Şâhin o râvi hakkındaki değerlendirmede tevakkuf edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁴ Yine İbn Şâhin’e göre Ahmed b. Hanbel ve Ahmed b. Salih bir râvi hakkında aynı görüşü zikrettikleri halde Yahyâ b. Maîn farklı bir görüş belirtmişse bu durumda da tevakkuf etmek gerekir.¹⁰⁵

Ancak bu gibi durumlarda müellifin her zaman aynı tavrı göstermediği de bilinmelidir. Örneğin hakkında ihtilaf edilen bir râvi hakkında Yahyâ b. Maîn “ضعيف الحديث (hadisi zayıf)” derken Ahmed b. Salih “ثقة (güvenilir)” demiştir. Bu değerlendirmeler neticesinde de İbn Şâhin tevakkuf etmek gerektiğini söylemesine rağmen Ahmed b. Salih’in görüşünün tercih edilmesi gerektiğini, sebep olarak da Ahmed b. Salih’in, ilgili râvi ile aynı beldeden olmasını belirtmiştir.¹⁰⁶ Görüldüğü gibi İbn Şâhin burada çeşitli sebeplerle bir tercihte bulunmuş, neticede her zaman Yahyâ b. Maîn’in değerlendirmesini tercih etmemiştir.

Ancak yukarıda örneği verilenin tam tersi olduğu durumlar da vardır. Yani İbn Şâhin, Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel’in hakkında farklı değerlendirmeler yapmış olduğu râvi hakkında tevakkuf etmek gerektiğini söyleyip kendi nazarında Yahyâ b. Maîn’in görüşünün tercihe şayan olduğunu da ifade etmiştir. Dolayısıyla bazı râviler hakkında İbn Şâhin, ihtilafli görüşlerden Yahyâ b. Maîn’in görüşünü seçmiş olmaktadır. Verilen örnekler gösteriyor ki İbn Şâhin’in bu eserinde hakkında ihtilaf edilen râvilerin bir kısmı hakkında tevakkuf edilmesini söyleyip herhangi bir tercih yapmadığı

¹⁰³ İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-‘ulemâ*, 42.

¹⁰⁴ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-‘ulemâ*, 50, 53, 65.

¹⁰⁵ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-‘ulemâ*, 52.

¹⁰⁶ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-‘ulemâ*, 62.

değerlendirmelerin yanı sıra kendi nazarında tercihe şayan bulduğu değerlendirmeler de olmuştur.¹⁰⁷

Çalışmanın bu kısmına kadar İbn Şâhin'e ait olan *Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nükkâdü'l-hadîs fîhi* eseri ve müellifin bu eserde takip ettiği metot hakkında bilgi verilmiştir. Aşağıda İbn Şâhin'in ilgili eserinde görüşüne yer verdiği âlimlere dair bir tablo verilecektir:

“Zikru Men İhtelefe'l-'Ulemâ' ve Nükkâdü'l-Hadîs fîhi” Eserinde Görüşlerine Yer Verilen Âlimler		
1.	Yahyâ b. Maîn	82
2.	Ahmed b. Hanbel	28
3.	Ahmed b. Salih	14
4.	Şu'be b. Haccâc	10
5.	Yahyâ b. Saîd el-Kattân	10
6.	Osman b. Ebî Şeybe	7
7.	Süfyân b. Uyeyne	4
8.	Ali b. Medinî	3
9.	Süfyân es-Sevrî	3
10.	Zaide b. Kudâme	3
11.	Ebû Hanife	2
12.	Eyüb es-Sehtiyânî	2
13.	Hammâd b. Seleme	2
14.	Muhammed b. Abdullah el-Mevsilî	2
15.	Şa'bi	2
16.	Yezid b. Harun	2
17.	Abdullah b. Mübârek	1
18.	Abdullah b. Seleme	1
19.	Abdurrahman b. Mehdî	1
20.	Ahmed b. Mâlik	1
21.	Cerir b. Hazım	1
22.	Hibbân b. Hilal	1
23.	Mâlik b. Enes	1

Tablodan anlaşıldığı üzere İbn Şâhin *Târîhu esmâi's-sikât* ve *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* adlı eserlerinde olduğu gibi bu kitabında da en

¹⁰⁷ Bk. İbn Şâhin, *Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ*, 74, 77, 79, 81, 82.

fazla Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'in değerlendirmelerine yer vermiştir.

Sonuç

İbn Şâhin diye şöhret bulmuş hicrî dördüncü asır âlimlerinden vaiz, hâfız ve müfessir olarak tanınan Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman ve cerh-ta'dil ilmindeki yeri bu çalışmada ele alınmıştır. Öncelikle söz konusu âlimin hayatı incelendiğinde kendisinin ilmî bir çevrede yetiştiği, babası ve anne tarafından dedesi aracılığıyla küçük yaşlarda hadis ilmiyle iştilal etmeye başladığı görülmüştür. Nitekim İbn Şâhin babasıyla otuz yıl kadar beraber olmuş bu süre zarfında ilim meclislerinde kendini yetiştirmiştir.

Tefsir, hadis ve tabakât gibi pek çok alanda eser tasnif eden İbn Şâhin, kendisine hadisi sevdiren dedesi ve muhaddis olan babası sayesinde küçük yaşta hadis meclislerine katılmıştır. İbn Şâhin'in ilk semâ'ı ve hadis kitâbeti ise 308/920 senesinde olmuştur. İlim tahsili ve eser tasnifine oldukça önem veren müellif bu uğurda yedi yüz dirhem ederinde mürekkebe satın aldığını ifade etmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgiye göre o üç yüzden fazla eser telif etmiştir.

İbn Şâhin hakkında yapılan değerlendirmeler incelendiğinde hatasında ısrar etmesi ve özgüveninin yüksek olması sebebiyle eleştirildiği, ancak pek çok âlim tarafından da güvenilir sayıldığı görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu âlim nazar-ı itibara değerdir. Zehebî "رواية الإسلام" diyerek İbn Şâhin'in ilimleri aktarıcı kimliğine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla müellifin en önemli hizmetlerinden biri selef âlimlerin eser ve görüşlerini sonraki nesillere intikalde eserleriyle aracı olmasıdır.

Söz konusu âlimin ricâl tanıtımı konusunda kaleme aldığı üç önemli eseri tespit edilmiştir. Bu eserlerden *Târîhu esmâi's-sikât* adlı eserinde 1660, *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn* eserinde 722, *Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nükkâdü'l-hadîs fîhi* eserinde 69 râvi incelemiştir. İlgili eserlerde Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin değerlendirmelerine sıkça yer veren İbn Şâhin yeri geldiğinde kendi görüşünü ifade etmekten de geri durmamış ve râvi hakkında âlimler tarafından yapılan değerlendirmelere karşılık kendi görüşünü açıklamıştır.

Kaynakça

- Aşıkutlu, Emin. "Cerh Ta'dil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/394-401. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Aşıkutlu, Emin. "İclî Ebû'l-Hasan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/417. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2013.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *Târîhu'l-kebir*. thk. Haşim en-Nedvî vd. Haydarâbâd: Dairatü'l-Mearifi'l-Osmaniyye. ts.

- Buhârî, *ed-Du'afâ'ü's-sağir*. thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed. Beyrut: Dâru'l-marife, 1406/1986.
- Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Ğâyetü'n-Nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*. thk. Gotthelf Bergstraesser. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, 1427/2006.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah. *el-Kâmil fi du'afâ'i'r-ricâl*. thk. Adil Ahmet Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, ts.
- Ebû'l-Meati, Nuri. *Mevsuatu ekvâli'd-Dârekutnî*, thk. Muhammed Mehdi Meslemî vd. Beyrut: Alemü'l-Kütüb, ts.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târîhu Bağdat*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, 1425/2003.
- Hatipoğlu, İbrahim. "Rihle", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 35/106-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen. *Târîhu Dımeşk*. thk. Ğarame el-Amrevî. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1415/1995.
- İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân er-Râzî. *el-Cerh ve't-ta'dil*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiiye, 1372/1953.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1404/1984.
- İbn Şâhin, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed. *Târîhu esmâi's-sikât min men nukile 'anhümü'l-ilm*. thk. Subhi es-Samerrai, Kuveyt: Dâru's-selefiyye, 1404/1984.
- İbn Şâhin. *et-Terğîb fî fezâ'ili'l-a'mâl ve sevâbi zâlik*. thk. Salih Ahmed Muslih el-Vail. Suud: Dâru ibni'l-cevziyye, 1415/1995.
- İbn Şâhin. *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn*. thk. Abdurrahim Muhammed Ahmed el-Kâşgârî. Medine. 1409/1989.
- İbn Şâhin. *Zikru men ihtelefe'l-'ulemâ' ve nükkâdü'l-hadîs fîhi*. thk. Ebû Muaz Tarık b. Avdallah Muhammed. Kahire: İhyâü't-türâsi'l-İslâmî, 1412/1992.
- İbnü'l-Cevzi. Ebû'l Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. Beyrut: Dâru Sadır, 1358.
- İbnü'l-Esîr. İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-târîh*. thk. Ömer Abdusselam Tedmurî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 2012.
- İclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih. *Târîhu's-sikât*. nşr. Abdülmü'tî Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiiye, 1405/1984.

- Karagözoğlu, Mustafa Macit. *Zayıf Râviler*. İstanbul: İFAV, 2014.
- Koçkuzu, Ali Osman. *Hadiste Nâsîh-Mensûh Meselesi*. İstanbul: İFAV, 2016.
- Koçkuzu. "İbn Şâhin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/367-369. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay. *er-Ref ve't-tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dil*. Abdulfettah Ebû Gudde. Halep: Mektebetül Matbuâtîl İslamiyye, 1407.
- Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahman. *Tehzibü'l-kemâl fi esmâ'î'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad Maruf. Beyrut: Müessesetür-risale, 1400/1980.
- Müslim b. Haccâc. *Sahihi Müslim (Mukaddime)*. thk. Ebû Kuteybe Nazer Muhammed el-Fariyabi. Riyâd: Dâru Taybe, 1427/2006.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed. *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn*. thk. Bûrân ed-Dannâvî - Kemal Yûsuf el-Hût, Beyrut: Müessesetü'l-kütübî's-sikafiye, 1405/1985.
- Sa'di el-Haşimî. *Nusus sakîta min tabakâti esmai's-sikât li'bni Şâhin*. Medine: Mektebetü'd-dâr, 1407/1987.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaût ve Türkî Mustafa. Beyrut: Dâru ihyai't-türâs, 1420/2000.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed. *Fethü'l-müğîs bi şerhi elfiyeti'l-hadis li Irâkî*. thk. Ali hüseyin. Mısır: Mektebetü's-sünne, 1424/2003.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed. *ed-Du'afâ'ü'l-kebîr*. thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî. Beyrut: Daru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1404/1984.
- Zehebî. Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk.vŞuayb el-Arnaût. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, ts.
- Zehebî. *Tezkiratü'l-huffâz*. thk. Zekeriya Umeyrat. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1419/1998.
- Zehebî. *Tarihu'l-İslâm*, thk. Ömer Abdusselâm. Beyrut: Dâru'l-kitabî'l-Arabî, 1407/1987.